

un cabal enorme de dades o de suposades dades, de relats, que ens refermen culturalment o políticament sense necessitat de saber, de conèixer, d'experimentar, de deliberar.

El resultat és un augment de la polarització de l'opinió pública, dels autoritarismes: la *postdemocràcia* com a risc global. Reig ens adverteix: un sistema en el qual la veritat deixa d'importar-nos, perquè, aparentment, tot és potencialment fals, tot facilita el populisme i els lideratges postdemocràtics que prosperen en la mentida, agitant o activant les nostres emocions més baixes, els nostres temors més irracionals.

Què hem de fer per a enfrontar-nos a aquest estat de coses, a aquesta desinformació que tot ho infecta o arruïna? Deixe el diagnòstic obert i convida qui llija

perquè extraiga les lliçons profitoses que ens proporciona Reig Cruaïnes.

Cal centrar la veritat en la percepció pública: visibilitzar els fets comprovables. Cal recuperar el periodisme seriós i veraç, mancat de sensacionalisme, respectuós amb l'evidència. Cal estimular el pensament crític en la ciutadania, tant en línia com en les institucions educatives. Cal reformular l'ús de les plataformes tecnològiques: alinear el seu disseny amb interessos democràtics, no només comercials.

Sense ser una eina multiús, el volum de Reig Cruaïnes ens desperta, ens ensenya a oposar resistència. Caldria que llegirem les seues pàgines amb aplicació. L'autor ens trau de l'atordiment, ens trau de l'abstracció. La vida civil està en joc.

Francesc-Andreu Martínez Gallego i Francisc-Tomàs Martínez Sanchis. *1837-1977. La premsa valencianista*. València, PUV, 2024. 612 p. ISBN: 978-84-1118-488-5

Carles Senso
Periodista

La *premsa valencianista, 1837-1977* és un llibre sorprenent. Sota una bellíssima i cuidada edició, no hi ha només un catàleg de premsa ni hi ha una monografia a l'ús sobre premsa escrita en valencià o estrictament defensora del valencianisme polític. El que hi ha és un llibre que dona a l'adjectiu «valencianista» un significat ampli, cultural, polític, festiu, i que escorcolla entre els títols del periodisme fet a les contrades valencianes per a casar mitjans de premsa escrita i eixe amplíssim criteri valencianista establert. El resultat és un llibre on apareixen referenciades 448 publicacions (a les quals cal afegir 79 títols no localitzats) i que ocupa 611 pàgines.

Es tracta d'un llibre gràfic, esplèndidament il·lustrat. L'esforç col·lectiu està darrere de l'empresa, ja que la Universitat de València, la Universitat Politècnica de València, la Universitat d'Alacant i la Fundació Josep

Irla hi han fet l'aportació necessària per a convertir en realitat una obra tan acurada, tan visual i tan rica en matisos. Cadascuna de les capçaleres incloses —una per pàgina, tret de les considerades més rellevants, que n'ocupen dues— incorpora tres elements: la fotografia del primer número publicat (o del primer que s'ha pogut obtenir en les hemeroteques i fonts nutrícies de la investigació), una fitxa tècnica (editor, director, redactors i col·laboradors, impremta, primer i últim número, periodicitat, redacció, format, tipologia, localització, característiques i bibliografia) i un text, no molt llarg, però que sovint ultrapassa el caràcter descriptiu i vincula el periòdic en qüestió amb el context i la història valenciana del moment, que lliura un marc interpretatiu per a cadascuna de les capçaleres.

un cabal enorme de dades o de suposades dades, de relats, que ens refermen culturalment o políticament sense necessitat de saber, de conèixer, d'experimentar, de deliberar.

El resultat és un augment de la polarització de l'opinió pública, dels autoritarismes: la *postdemocràcia* com a risc global. Reig ens adverteix: un sistema en el qual la veritat deixa d'importar-nos, perquè, aparentment, tot és potencialment fals, tot facilita el populisme i els lideratges postdemocràtics que prosperen en la mentida, agitant o activant les nostres emocions més baixes, els nostres temors més irracionals.

Què hem de fer per a enfrontar-nos a aquest estat de coses, a aquesta desinformació que tot ho infecta o arruïna? Deixe el diagnòstic obert i convida qui llija

perquè extraiga les lliçons profitoses que ens proporciona Reig Cruaïnes.

Cal centrar la veritat en la percepció pública: visibilitzar els fets comprovables. Cal recuperar el periodisme seriós i veraç, mancat de sensacionalisme, respectuós amb l'evidència. Cal estimular el pensament crític en la ciutadania, tant en línia com en les institucions educatives. Cal reformular l'ús de les plataformes tecnològiques: alinear el seu disseny amb interessos democràtics, no només comercials.

Sense ser una eina multiús, el volum de Reig Cruaïnes ens desperta, ens ensenya a oposar resistència. Caldria que llegirem les seues pàgines amb aplicació. L'autor ens trau de l'atordiment, ens trau de l'abstracció. La vida civil està en joc.

Francesc-Andreu Martínez Gallego i Francisc-Tomàs Martínez Sanchis. *1837-1977. La premsa valencianista*. València, PUV, 2024. 612 p. ISBN: 978-84-1118-488-5

Carles Senso
Periodista

La *premsa valencianista, 1837-1977* és un llibre sorprenent. Sota una bellíssima i cuidada edició, no hi ha només un catàleg de premsa ni hi ha una monografia a l'ús sobre premsa escrita en valencià o estrictament defensora del valencianisme polític. El que hi ha és un llibre que dona a l'adjectiu «valencianista» un significat ampli, cultural, polític, festiu, i que escorcolla entre els títols del periodisme fet a les contrades valencianes per a casar mitjans de premsa escrita i eixe amplíssim criteri valencianista establert. El resultat és un llibre on apareixen referenciades 448 publicacions (a les quals cal afegir 79 títols no localitzats) i que ocupa 611 pàgines.

Es tracta d'un llibre gràfic, esplèndidament il·lustrat. L'esforç col·lectiu està darrere de l'empresa, ja que la Universitat de València, la Universitat Politècnica de València, la Universitat d'Alacant i la Fundació Josep

Irla hi han fet l'aportació necessària per a convertir en realitat una obra tan acurada, tan visual i tan rica en matisos. Cadascuna de les capçaleres incloses —una per pàgina, tret de les considerades més rellevants, que n'ocupen dues— incorpora tres elements: la fotografia del primer número publicat (o del primer que s'ha pogut obtenir en les hemeroteques i fonts nutrícies de la investigació), una fitxa tècnica (editor, director, redactors i col·laboradors, impremta, primer i últim número, periodicitat, redacció, format, tipologia, localització, característiques i bibliografia) i un text, no molt llarg, però que sovint ultrapassa el caràcter descriptiu i vincula el periòdic en qüestió amb el context i la història valenciana del moment, que lliura un marc interpretatiu per a cadascuna de les capçaleres.

Obra dels professors Francesc-Andreu Martínez Gallego i Francesc Martínez Sanchis, i després dels pròlegs de rigor —però interessants, en especial el signat per dos autors clàssics de la història del periodisme, Josep Lluís Gómez Mompert i Joan Manuel Tresserras—, la introducció («Valencianisme i valencianitat en la premsa escrita de paper») s'encarrega de fixar els criteris que han servit als autors per a confegir aquesta magna obra. El fet d'estar escrit en valencià dona a qualsevol periòdic, independentment de la seua tipologia o de la seua ideologia, carta de naturalesa per a formar part d'aquest llibre. La intensitat amb la qual el periòdic usa el valencià és una qüestió secundària, perquè una de les característiques històriques de la premsa valencianista és el seu caràcter sovint bilingüe. Més enllà de les proporcions entre l'ús del valencià i del castellà en determinades publicacions, també hi ha alguns periòdics escrits quasi íntegrament en castellà i que els autors han considerat que devien formar part de la relació: no en són molts, però són rellevants; són aquells que posaren interès perquè se'ls atribuïra l'epítet de valencianista, com ara el *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, el diari *La Correspondencia de Valencia* en una determinada etapa de la seua existència o el setmanari *Valencia Semanal* (1977-1980).

Si es compara *La premsa valencianista, 1837-1977* amb els catàlegs existents, el que primer sobta és que guanya, i per molt, en quantitat de títols a clàssics com el de Josep Navarro Cabanes, *Catàleg bibliogràfic de la premsa valenciana escrita en nostra llengua y publicada en Valencia, pobles de la província i per les colònies valencianes en Madrid, Barcelona, Zaragoza i repúbliques americanes* (1928); el de Joan Givanel i Mas, *Bibliografía catalana. Prensa* (1931-1937), o el de Joan Torrent i Rafael Tasis, *Història de la premsa catalana* (1966), per citar-ne els més reeixits. I això és per diverses raons. En primer lloc, es tracta d'un llibre que intenta no deixar fora cap publicació valencianista, independentment del seu lloc d'edició, la qual cosa implica la referència a seixanta-vuit llocs d'edició. Certament, hi destaca la ciutat de València (amb el 63,28% del total), però hi ha una àmplia representació de ciutats i pobles on es van editar periòdics valencianistes a les comarques alacantines, castellonenques i valencianes. I hi ha, a més, altres ciutats espanyoles —Madrid, Barcelona— i diverses publicacions enllestides per valencians o descendents de valencians a França, l'Argentina, Mèxic, l'Uruguai, Xile o

el Brasil. En segon lloc, el percentatge en l'ús del valencià no és determinant —com sol ser-ho en catàlegs que només referencien les publicacions que ultrapassen el 50%— per a la inclusió de títols. En tercer lloc, la periodicitat tampoc és un límit i hi ha des de diaris fins a anuals i, fins i tot, algunes publicacions de regularitat dubtosa. En quart lloc, la modalitat lingüística emprada —històricament, hi ha hagut diverses maneres d'escriure el valencià, abans i després de les Normes de Castelló de 1932— tampoc condiona, per exclusió, la presència de capçaleres en el llibre. En cinqué lloc, Martínez Gallego i Martínez Sanchis han mirat i remirat una gran quantitat d'hemeroteques (públiques i privades), repositoris i arxius, amb la qual cosa han fet troballes inèdites, desconegudes fins ara, i que per primera vegada queden referenciades en aquest llibre.

La quantitat i la diversitat de periòdics valencianistes interpel·la el lector i dibuixa una tipologia ben concreta dels usos del valencianisme cultural i polític al llarg de la història contemporània. Guanya, complidament, la premsa satírica, sovint política i la majoria de vegades republicana. Fet que dibuixa una primera conclusió: l'esforç per connectar unes idees amb una societat que parlava dues llengües, però que dominava molt millor el valencià que el castellà, va motivar diverses ideologies polítiques, però molt especialment el republicanisme, a escriure en valencià i en clau satírica —la sàtira és sempre crítica i invectiva, perfecta per anar a la contra— per tal d'estendre's socialment. No és una qüestió historiogràficament menor, perquè obliga a revisar una certa visió del republicanisme (en especial, el blasquista, tan rellevant en el primer terç del segle xx) vinculat a criteris centralistes o purament castellanòfons. Sembla que no va ser així en absolut i que el front valencianista del republicanisme, que va ser utilitari inicialment respecte de l'idioma, esdevingué ben aviat un vincle amb el federalisme, l'autonomisme i formes diverses de desig d'autogovern.

Després de la premsa satírica, la premsa festiva. La primera recull el 27,67% dels títols; la segona, el 16,74%. Aquesta premsa festiva sol ser anual, perquè té a veure amb el ritme de les celebracions, en especial de Falles, Fogueres i Magdalena. Fa temps que el sociòleg, antropòleg i historiador Rafael Ariño va parlar de les Falles com una litúrgia civil del valencianisme, i sembla que aquest és el criteri que adopten Martínez Gallego i Martínez Sanchis a l'hora de referenciar les 75 capçaleres

res festives que inclouen. Com qualsevol idea que vol ser socialment rellevant, el valencianisme, en qualsevol de les seues formes, requereix un component ritual i simbòlic que el vincule a la part anímica de la societat sobre la qual percudeix. Les festes, almenys les més rellevants per socialment participades, són un escenari adient per a la construcció de ritus que les publicacions recullen i amplifiquen.

Si entre publicacions satíriques i festives ens acostem a la meitat de la premsa valencianista, la resta conté una gran diversitat. Hi ha la política, singularment amb el naixement, a partir del periòdic *Valencia Nova* de 1906, d'una premsa que pretén deixar arrere el valencianisme cultural i que aposta per una perspectiva que va del regionalisme a la conversió del País Valencià en un estat federat amb la resta de països ibèrics. *Lo Crit de la Patria* (1907), *Renaixement* (1908), *Terra Valenciana* (1908), *Juventut Valencianista* (1913), *La Nostra Terra* (1913), *Valencia* (1913), *La Señera* (1914), *Patria Nova* (1915-1923), *El Poble Valencià* (1917), *La Correspondencia de Valencia* (entre 1918 i 1936), *Renovación* (1919), *El Crit de la Muntanya* (1922), *Agrupació Regionalista d'Ontinyent* (1922), *El Defensor de la Vega* (1923) i altres que els succeïren vingueren a donar veu a un criteri polític minoritari, però cridat a tindre un llarg recorregut. De fet, aquesta obra també revista a consciència la premsa regionalista/nacionalista dels anys de la Segona República, de la clandestinitat franquista i de l'arrancada d'una etapa que encarava una democràcia amb alens valencianistes fundats intel·lectualment i amb organitzacions polítiques i sindicals molt impregnades pel valencianisme.

I després hi ha una àmplia mostra de premsa valencianista vinculada a la cultura, a la literatura, a l'art, a l'ensenyament, a la divulgació científica, a la informació, a la religió, al sindicalisme, a l'agricultura o a l'emigració. És realment emocionant, i obri nous camins, veure reflectida en un grapat de publicacions l'activitat de diverses colònies valencianes ubicades fora de territoris valencians i sovint en indrets ben llunyans.

Perquè, en efecte, la diversitat ens acosta a allò que està per escorcollar amb intensitat. Aquest llibre pot ser llegit com una espècie de full de ruta de tot allò que resta per visitar —en el món de la premsa valenciana i valencianista— en termes de coneixement profund. Comptat i debatut, el llibre ofereix i es nodreix d'una amplíssima bibliografia de tot allò que s'ha escrit sobre premsa en valencià o valencianista i territoris concomitants, però també assenyala les llacunes que encara tenim respecte del món periodístic vinculat al concepte de valencianisme. Se'n poden posar molts exemples. Abans citàvem el pes de la premsa satírica republicana, que de fet obri el llibre amb la publicació d'*El Mole*, de Josep Maria Bonilla, i que té un seguit d'exemples, alguns de tan importants com *La Traca* i *El Tio Cuc*. Però també hi ha la visió de múltiples colònies valencianes d'arreu del món vinculades per papers periòdics i amb una vida associativa intensa. O hi ha les capçaleres de la clandestinitat, moltes més de les que ens pensàvem, o les del redreçament envers la democràcia, tan farcides d'esperança i de perspectiva d'autogovern.

El llibre, essencial, mostra de manera clara que és necessari fer monografies sobre problemes històrics rellevants, alguns dels quals es corresponen amb determinades capçaleres o grups de capçaleres, però té la virtut de donar una visió conjunta: així aprecia la vàlua real de la premsa escrita en valencià i de la premsa valencianista, que deixa de ser un conjunt residual i passa a convertir-se en un Guadiana que, en funció de les característiques de l'època i el context, emergeix o se submergeix, preservant, això sí, la memòria per a tornar a la vida.

Un llibre per a gaudir visualment, intel·lectualment, literàriament. Un llibre que, segurament, demana més. Demana continuïtat. Aturar-se en 1977 era una opció, però no necessàriament determinant. Escorcollar el que va passar a partir de 1978 sembla ara fonamental, necessari, una tasca que cal emprendre prompte. I si això dona un llibre semblant a aquest *La premsa valencianista, 1837-1977*, encara millor.